

מצרים מבטלת את הסכם הגז עם ישראל - משמעות אסטרטגית

שמואל אבן

ב-22 באפריל 2012 הודיעו חברות הגז הממשלתיות של מצרים (EGAS ו-EGPC) על ביטול הסכם אספקת הגז הטבעי לישראל. ההודעה התקבלה באמצעות החברה המצרית EMG, המקשרת בין חברות הגז הממשלתיות במצרים לבין צרכני הגז בישראל, שבראשם חברת החשמל לישראל. בשנת 2010 סיפקה מצרים 37% מצריכת הגז של חברת החשמל ובשנת 2011 סיפקה 18% בלבד, בשל הפיגועים בצינור בצפון סיני. הגז סופק לישראל באמצעות צינור ימי בין אל-עריש ובין מתקן קליטת הגז בחופי אשקלון. אספקת הגז הטבעי הייתה אחד הביטויים המשמעותיים היחידים של הקשרים הכלכליים בין שתי המדינות.

ההסכם שבוטל הינו הסכם משולש שנחתם ביולי 2005, בין חברת הגז הממשלתית המצרית, לבין חברת EMG ובין חברת החשמל בישראל. חברת EMG הוקמה בשנת 2000 במצרים בידי אנשי עסקים ישראלים ומצריים, המקורבים לשלטון בירושלים ובקהיר בהתאמה. לימים מכרו אלה חלק ממניותיהם למשקעים אחרים, בהם חברת הגז הממשלתית התאילנדית (25%), אנשי עסקים פרטיים, וגופים מוסדיים בישראל. על פי ההסכם עם חברת החשמל, התחייבה EMG לספק כ-25 מיליארד מ"ק גז במשך 15 שנה, בקצב אספקה שנתי של 1.7 מיליארד מ"ק. בהסכם ניתנה לחברת החשמל אפשרות להאריכו בחמש שנים נוספות באותם תנאים. זרימת הגז החלה רק באמצע שנת 2008 ועד אמצע יוני 2009 לא עמדה EMG במלוא התחייבויותיה. המצרים דרשו אז להעלות את מחיר הגז שנקבע בהסכם בשל פער גדול בין המחיר בהסכם ובין מחיר הגז בשוק העולמי. באוגוסט 2009 חתמה חברת החשמל על הסכם מעודכן עם EMG שתאם את דרישות המצרים. מאז ועד ערב המהפכה בתחילת 2011 עמדו המצרים בהתחייבויותיהם ואולם עם פרוץ המהפכה במצרים גברו הדרישות מצד האופוזיציה במצרים להפסיק את אספקת הגז לישראל או לדרוש מחיר גבוה עוד יותר בגין המשך אספקתו. במהלך התקופה מאז שובשה אספקת הגז פעמים רבות בשל פיגועים בצינור הגז באזור אל-עריש. בסך הכול, לא נהנתה ישראל מאספקה סדירה ויציבה של גז מצרי, כפי שציפתה.

הסברים אפשריים לביטול ההסכם

ברור שביטול ההסכם הוא החלטה שהתקבלה, או לפחות אושרה, בידי הדרג המדיני הבכיר ביותר במצרים. ואולם שתי המדינות מנסות להקטין את חומרת המשמעות הפוליטית של המהלך וטוענות, כי מדובר **במחלוקת עסקית**. שר הנפט המצרי עבדאללה גראב אמר ב-23 באפריל 2012, כי ההחלטה נובעת מעניינים מסחריים ואינה קשורה לשיקולים פוליטיים ואינה מעידה על מגמה פוליטית. לדבריו, ביטול ההסכם שנחתם בין EMG ובין החברות המצריות הממשלתיות, אפשרי במקרה של הפרה, כפי שקרה לטענתו במקרה זה (חברת הגז הלאומית המצרית טוענת לחוב של 56 מיליון דולר שבו נושאת לכאורה EMG בגין הגז שסופק לישראל בשנה החולפת). ראש הממשלה, בנימין נתניהו, אמר ב-23 באפריל כי: "אנו לא רואים את ניתוק הגז כדבר שנובע מהתפתחויות פוליטיות". על הפרק עומדות מחלוקות עסקיות בין הצדדים, שמתבטאות בין היתר בהליך בוררות בינלאומי שמנהלים חברת EMG ובעלי המניות הזרים בה כנגד הממשלה המצרית, בגין נזקים שנגרמו להם (בהיקף של מיליארדי שקלים) בשל שיבושים באספקת הגז. גם חברת החשמל הודיעה, כי "היא נמצאת כיום בהליך בוררות בינלאומי מול חברת EMG ומול חברות הגז הממשלתיות המצריות בתביעה לקבלת פיצוי עבור הנזקים הכבדים שנגרמו וייגרמו לה כתוצאה מההפרות המתמשכות של ההסכמים להספקת גז טבעי שיש לה איתם".

הסבר נוסף לביטול ההסכם, הוא היעדר יכולת של מצרים לעמוד בהתחייבויותיה בהסכם, נוכח אובדן השליטה הביטחונית של קהיר בסיני. מאז המהפכה, מצרים אינה מסוגלת לספק גז

לישראל עקב הפיגועים החוזרים והנשנים בצינור הגז בצפון סיני. יתכן שלנוכח הנוקדים המצטברים העדיפה מצרים לבטל את ההתחייבות החוזית מאשר לא לעמוד בה, בעת שהתביעות כנגדה הולכות ותופחות.

הסבר אחר לביטול ההסכם מצד מצרים - התחממות המערכה הפוליטית במצרים לקראת הבחירות הצפויות לנשיאות ב-23 - 24 במאי 2012. במצרים מוצג הסכם הגז עם ישראל כהסכם שנגוע בשחיתות עמוקה. הוא מוחזק כהסכם שעשו מובארכ, בנו ומקורביהם לשם הפקת טובות הנאה אישיות, על חשבון אינטרסים כלכליים של מצרים. כיום, השותף המצרי הבכיר בעסקת הגז, חוסיין סאלם, נמצא על סף הסגרה מספרד למצרים, לאחר שהורשע במצרים בגניבת כספי ציבור בסך העולה על 700 מיליון דולר, שהרוויח כתוצאה מעסקת הגז עם ישראל. על מנכ"ל EMG, מוחמד טאוילה, הוצא צו איסור יציאה ממצרים.

לפי שעה נראה, כי לביטול ההסכם עלויות מדיניות נמוכות בעבור מצרים. ההסכם לאספקת הגז המצרי היה אכן הסכם מסחרי, בשונה מהסכם הנפט בין המדינות, המופיע בנספח להסכם השלום. ההסכם מיולי 2005 זכה אמנם לגיבוי של הסכם "מטריה מדיני", אך נראה שהמצרים מיחסים להסכם זה משמעות מעטה. מלכתחילה חתרו המצרים, ככל הניתן, להימנע ממחויבות מדינית עמוקה לישראל, כדי להמעיט בחשיבותו של הסכם הגז לנורמליזציה בין המדינות ואולי אף למקרה של ביטול ההסכם, כפי שקרה. מוטיב זה בלט כבר בתחילת המגעים שהתקיימו בין ישראל למצרים בראשית שנות האלפיים, ונראה שלא זכה להתייחסות מספקת בישראל (לפירוט ראו עדכן אסטרטגי, "גילוי הגז הטבעי בישראל: המשמעות הכלכלית והאסטרטגיות", **(עדכן אסטרטגי, כרך 4, גיליון 3, נובמבר 2001)**).

משמעויות לישראל

נזק מדיני ניכר. הפסקת אספקת הגז המצרי, סותמת את הגולל על אחד מביטויי הנורמליזציה הבוודים בין ישראל למצרים, ומתוספת למגוון סימנים המעידים על הרעה ביחסי שתי המדינות, בגין כניעת המשטר ללחץ ההמון. דומה שלמרות שחלפו 33 שנים מאז שנחתם הסכם השלום, הוא נתפס במצרים ככורח אסטרטגי, ולא כבסיס ליחסי שלום בין שני העמים.

מקור אכזב לגז טבעי. מבחינת משק האנרגיה הישראלי עדיף ביטול ההסכם על מימוש. נוכח הסיבות והנסיבות להפסקת הזרמת הגז, נראה שישראל אינה יכולה לסמוך על מקור האספקה המצרי, כפי שעשתה בעבר. עם זאת, אם יבקשו המצרים לחדשו, מוטב לישראל להסכים לכך בשל חשיבותו המדינית, ובלבד שיהיה בהיקף מוגבל, על מנת להימנע מתלות כלשהי בגז המצרי. חידוש אספקת הגז ממצרים עשוי אף לשמש ככלי מיקוח מול ספקי הגז המקומיים. יש בישראל הרואים בצורך בתגובה אמריקאית מידית כלפי מצרים, שתביא לחידוש הזרמת הגז, ואולם נראה שאין זה האינטרס הישראלי. הלחץ לא ישפר את יחסי מדינות ואף יגביר את המתחושות. לישראל יש מאגרי גז גדולים משלה ואין מקום להפקיד את משק האנרגיה המקומי בידי ספקית אנרגיה שאינה יציבה.

נחיצות זירוז התהליכים לפיתוח שדות הגז החדשים בים. כבר עם תחילת השיבושים באספקת הגז בתחילת 2011 היה על ישראל להאיץ את פיתוח שדות הגז בים התיכון. זאת משום שמאגר הגז הישראלי הוותיק "ים תטיס" (משנת 2002) הולך ומידלדל, והזרמת הגז משדה "תמר" צפויה רק ברבעון השני של שנת 2013. מצב זה הוא אחת הסיבות לעליית מחירי החשמל בישראל ולשיבושים הצפויים באספקה בקיץ הקרוב (2012). כעת נדרש מאמץ מיוחד להקדמת האספקה משדה הגז תמר, שמתוכנן לספק גז למשך במשך שנים רבות.

Formatted: Position: Horizontal: Right, Relative to: Column, Vertical: 0", Relative to: Paragraph, Wrap Around